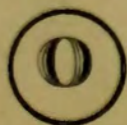

MATIJA POLJAKOVIĆ

TA NAŠA DJECA

DRAMA U TRI ČINA

OSVIT / SUBOTICA / 1962.

MATIJA POLJAKOVIĆ / TA NAŠA DJECA

BIBLIOTEKA

OSVIT

3

Uređuje:

REDAKCIJSKI KOLEGIJUM

OSVIT

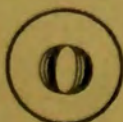
IZDAVAČKO ODELJENJE ČASOPISA RUKOVI

MATIJA POLJAKOVIĆ

TA NAŠA DJECA

DRAMA U TRI ČINA

EX LIBRIS
PROF. BELA
GABRIĆ

OSVIT / SUBOTICA / 1962.

zkvh.org.rs

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE HISTORY OF THE

INDIAN TRIBES

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

IZDANJE IZVAN RASNE
.....
A D I T O V I E
IZDANJE IZVAN RASNE

L I C A :

OTAC

MAJKA

IVAN

ANA

VJERENICA

PRVI ČOVJEK

DRUGI ČOVJEK

KONOBAR

PERO, PRIJATELJI I KOLEGE

ZORA

TOMO

MARKO

VOJO

OLGA

INSTITUT „IVAN ANTUNOVIĆ“

Br.:

SUBOTICA

KNJIŽNICA „IVAN KUJUNDŽIĆ“

I ČIN

U sredini sobe Pero sjedi na otomanu i na gitari svira tihu meksikansku melodiju. Zora dudi. Uz njih, na malome stolu, šarenilo boca i čaša. Pripiti Tomo na silu želi da prilegne u Olgino krilo, koja se sjedeći na jastuku naslonila uza zid. Marko spava u fotelji. Vojo se izvlači iz alkova. Mora da mu je pozlilo, jer izleti. Ivan sjedi pred foteljom u kojoj se Ana toliko ispružila, da se dobija dojam kao da leži. Pero je pogleda i odaje puno poštovanje ogoljelim butinama.

1.

PERO (Zori): Lijepe su joj butine.

ANA: Znao si i dosada.

IVAN (dok se Pero nagnuo Zori i poljubio je):
A koga one sada uveseljavaju, Peru ili Tomu?

ANA: Pero se zasitio mojih oblina, ja njegovih pjesama.

IVAN: Znači, Tomo ti je slučaj?

ANA (baci pogled prema Tomi koji se spustio u Olgino krilo): Sinoć sam već skoro povjerovala da ga miris moje kose opija, a vidi ga... ne zna za sebe! Pijan slini u Olgino krilo... Mogli bismo kući. Vidiš, svi su gotovi.

IVAN: Domaćin sam... Tko kako hoće...

ANA: Zabrazdila sam, Ivane.

IVAN: Dosadilo ti je?

ANA: I dojadilo.

IVAN: Pa zašto onda...?

ANA: Pravdala sam se, prkosim ovještanim nazorima... a sada se tješim, znatiželja djeteta je svemu kriva.

IVAN: No...! Da se nisi zaželjela udati?

ANA: I ja ću biti jedna od onih koja ću se morati podsmijavati zastarjelim institucijama kao što je brak.

IVAN: Čuj...! Biva kad i ja razmišljam o bra-ku... no, naravno, onako općenito... Izgleda do-šađujem se... ili možda mislim da bih se onda odao učenju.

ANA: U čemu mcže biti jedan muž dosadniji od ovih slineavih, koji čak i to znaju da su mi butine lijepe...?

IVAN: Pa udaj se... Možda je to jedno vrije-me i zabavno... Uplovi u luku mira.

ANA: Da ti znaš, samo, kako je moje more bilo dosadno mirno...! A mislila sam zato opominju... jer su to uraganski valovi!

IVAN: Na jesen kad diplomiraš...

ANA: Mama će biti vrlo ponosna kad budem s njom prolazila ulicama... a mene će pratiti osmjesi možda baš ovih tu... sjećat će se mojih oblih butina... hahaha...!

PERO: Hej, a što je to tako veselo...?

IVAN (*ne obaziru se na njega*): A zašto ovaj smijeh!

ANA: Daj mi cigaretu... Reci, tebe nije strah?

IVAN: Čega?

ANA: Nema više što da očekujem! Diplomirat ću... čak sam i ljubavi prišla studiozno... i što sada...?

IVAN (*tek sada vidi da se tu vodi ozbiljan raz-govor*): Što je tebi, dijete?

ANA: Znaš... stidim se svega ovoga... Ne, ne, nije me strah, stidim se! Dala sam sve, a ništa nisam dobila; ništa od onoga što sam očekivala.

IVAN (*potapše je po ruci*): Svi smo mi to tako.

ANA: Išla sam iz ruke u ruku... no, pretjeru-jem... ali, čini mi se, svi su isti... i ti, i...!

IVAN: Ostavi, djevojko, ostavi...! Zlovoljni smo, umorni smo, jutarnje triježnjenje... Uostalom, veliš i ja...

ANA: To sam tek radi slikovitosti. Hm...!

IVAN: Hm...! (Nasmiješe se jedno na drugo.)

ANA: Zaboravi ove gluposti... Ali, ali, što je to što još treba da očekujem...!

IVAN: To... to se i ja uvijek pitam!

ANA: I tebe muči? A tebi baš svi zavide!

IVAN: To što imam dvije-tri pare više... Znaš da fraziram malo... sve sam malograđanske laži pregazio, sve sam već okusio... ali... ni u šta nisam zagrizao zbog čega bi mi bilo žao poći na spavanje. Dosađujem se!

ANA: Znaš — kad sam još bila dijete, zapravo i poslije... sjedim u krevetu i sanjarim... Znam glupo je to, ali sam očekivala svoga princa na bijelu konju... A prinčevi su mi s konjima ulazili u krevete.

IVAN: Zar ne vidiš da ti zapravo još imaš želja, nadaš se kad ovako govoriš.

ANA: Ne, ne!... Zapravo, imam. Da, žel'm da uspijem... da moj rad cijene... da se istaknem. To je sve što mi ostaje! Eto, toga se ja bojim.

IVAN: Oh...! To je mnogo, to je previše...! Ja još ni diplomirati neću... A znaš li što će onda govoriti o meni?

ANA: Ti nisi glup, ti si lijep... previše ti daju. Lati se, završi!

IVAN: Ne žuri mi se... iako sam već dvije godine izgubio... Znaš, tebi ću reći... bojim se ući u život! Zato i velim da mi nije do života!

ANA: Bojiš se?

IVAN: Rada se bojim.

ANA: Raditi se mora; radit ćeš kao i drugi. Kažu zanimljivo je to... vele čak oduševi...!

IVAN: A da li ću ja znati raditi? Da vide da ne znam...?

ANA: Naučit ćeš kako su i drugi.

IVAN: Da vide da ništa ne znam! To ne bih mogao podnijeti... jer da to čuje otac...! Ti...! Ja ništa ne znam! Ništa!

ANA: Nitko ništa ne zna, a svijet je ipak sve ljepši. Nauči se.

IVAN (*oni koji su još budni, uz Perinu pratnju dade tihu, melankoličnu melodiju, koja potcrtava njihov razgovor*): Moj otac zna... kako mnogo zna! A ja se ne usuđujem čak ni na ispite.

ANA: Znat ćeš i ti, kad budeš svome sinu govorio o svome znanju. I, konačno, otkuda znaš da on zna, a da ti baš ništa...? Zar ne, ti ne živiš s ocem.

IVAN: Mrzim ga, jer nisam uspio da budem kao on... A nitko nije, ništa nije; vele izgubljen je... A on se svemu tome smije. Ah, lako se smijati kad znaš! Ali ja ništa ne znam, meni će se smijati!

ANA: Znaš, ja se svoga oca već ni ne sjećam; ima već više od tri godine kako je umro. Zapravo, oca se čovjek manje sjeća; i kao da oca čovjek slabo primjećuje... A majku?

IVAN: Kako si ti s tvojom majkom?

ANA: Znaš... ne stidim je se... ali...! Sirotica ne znam iz čega živi, sve je meni davala... a ja... kao da je se stidim. Je li da to nije pošteno?

IVAN: Ne, zar ne, otac čovjeku zbilja nije važan.

ANA: Hoćeš li i onda ovako misliti, kad budeš imao svoju djecu? Natoči, Ivane.

2.

IVAN (*toči u dvije čaše malo rakije i mnogo soda vode. Peri*): A vas dvoje?

PERO (*opipava joj struk i ramena*): Upoznajemo se.

ZORA: Možda su mi tvrđe možda mekše, ali u istu svrhu služe.

PERO: Dobro što mi reče, ne bih znao! Uh, čiko će pojesti! (*Zagrli je i svali se s njom na otoman.*)

3.

ANA (*uzima čašu i ispija*): Da li je to prirodno? (*Pogleda ovo dvoje kako se valjaju, pa slegne ramenima.*) Izgleda da jeste, kad već ni ne primjećuješ.

IVAN: Pa, zapravo, prirodno jeste... ali degustira.

ANA: Znaš, mislila sam, stariji nas ne razumiju.

IVAN: Pa donekle i jeste. Uvijek se ljubakalo... čas u slami, čas na tavanu... u salonima, sobičcima...

ANA:... Ali nije to za javnost, nije...!

IVAN: A ipak... još ni do jedne nisam došao koju sam ja zaželio.

ANA: A vidiš, ja bih voljela bar jednom da zažarenim obrazima tražim nečiju ruku... i da me ne dira.

IVAN (*ispusti joj ruku kao opečen*): Šuti, zaboga... Rekli bi, vraćaš se staramajkama!

ANA: Misliš?

IVAN: Ne razumijem već ni sebe... Bojim se da sam se izgubio prije negoli što sam pošao na put...

ANA: Netko lupa.

IVAN: To se valjda Vojo probudio.

ANA: Spavao je?

IVAN: U zahodu valjda.

ANA: Idila.

IVAN: Nego...! Netko je zbilja na vratima... Nije valjda mama? Ona treba da dođe. Ali popodnevnom vlakom. (*Vrata se otvaraju. Polupijanog Voju potpačuje i drži za obod kaputa Ivanov otac.*) Nije mama, već eto otac. No, lijepo...

4.

OTAC: Ovoga suborca ste ostavili na bojištu... (*Baci ga u stolicu.*)... Dobro jutro, omladino!

IVAN: Znaš, tata... u nezgodno si vrijeme stigao.

OTAC: Ja tako to i volim... Nadam se, položene ispitate proslavljate.

IVAN: Tko što... i tko kako.

OTAC: A što proslavlja moj sin?

IVAN: Tvoj sin je tu domaćin.

OTAC: I to, ako se ne varam, trijezan. Znači, čuvar morala ove dječice. (*Prišao je Peri i Zori koji su u nepromijenjenom položaju i kao da baš u inat neće da se uljude.*) Dušica je sigurno navikla da na rukama svoje mamice zaspi.

ZORA: Oprostite, ali... (*Diže se, iako je Pero ne bi htio pustiti.*)

IVAN: Tata, molim te bez primjedaba.

OTAC: Pa tu su primjedbe zbilja izlišne; kad sve ovo pogledaš, nije li sve jasno? (*Ana pokrije ogoljele butine.*)

IVAN: A što je jasno?

OTAC: Da smo se i mi nekada ovako zabavljali... ali po bordelima! No da, sada ih nema, pa negdje moraš, ne, zar ne?

IVAN: Oprosti, napit si?

OTAC: Oh... poodavno je to bilo kada sam se ja još napijao! (*Uzme čašu i toči sebi. U međuvremenu su se i ostali nekako snašli i sredili. Zabavlja ih i interesira ovaj jutarnji susret.*)

IVAN: Ako nisi pijan, možeš da vidiš da su ovdje moji prijatelji... moje kolege i kolegice.

OTAC: Pa nisam ja mislio da njih omalovažavam... Dostojni su te, sine! Prosit, djeco, dječice...! (*Ispija.*)

IVAN: ... Dakle, stigao si.

OTAC: Neočekivano.

IVAN: I neželjeno.

OTAC: Ja te se još povremeno zaželim i dodem.

IVAN: Mogao si me se zaželjeti, ništa nemam protiv... ali si mogao sa svojim željama ostati kod kuće.

OTAC: Čujete li vi, dječice moja, razgovor između oca i sina?

IVAN (*svi netremice gledaju i kao da osuđuju oca da bi dali podršku Ivanu*): Oprosti, kako vidiš, njih ne interesiraš.

OTAC: Znam, znam, sine, ali im se moram ispričati što sam ih uznemirio u plemenitoj zabavi.

IVAN: Njih čak ni ne vrijeđaš!

OTAC: Vidi se to, sine, vidi se...! Znadete, djeco moja, želio sam da banem u kuću i da zagrlim svoga sina jedinka. Zaželio sam se — proklet bio!

IVAN: I sada, kada te je želja prošla?

OTAC: Sada bih još samo to da vidim kako mi napreduješ! Društveno, vidim, odlično... a kako sa studijama, to ćeš mi sam reći.

IVAN: Pričao sam im da si duhovit čovjek kad ne pretjeruješ... ali te još nikada nisam čuo kada nisi pretjeravao.

OTAC: Bravo! Zajedljiv sin duhovita oca! (*Opet toči i ispija.*)

PERO: No, što mislite, da li bismo sada već mogli poći? (*Nitko od njegovih ne reagira, pa se i on sam nasloni na zid.*)

IVAN: No, i na čemu smo sada, oče?

OTAC: Na čemu si ti, vidim... volio bih da se udaljim...

IVAN: ... makar poslije navratio.

OTAC: Pogane sam naravi, sine, uvijek ono činim što ja hoću, a ne što bi i pametno bilo! A kako ispiti, dječice moja, i kako moj goluban, ako biste me htjeli obavijestiti?

PERO (*demonstrativno se prošeće i nadmeno, izazivački*): Dosadam je već ovaj tvoj stari.

OTAC (*bez ikakve vidljive prijetnje, čak nasmijan, uhvati ga za obod kaputa straga tako da se ne može oteći, iako se koprca*): Nadam se, moj goluban, nije mnogo energije utrošio na ovom ispitnom roku. (*Odbaci Peru od sebe i kao da se ništa nije zbililo.*)

IVAN: Molim te, otidi!

OTAC: I nadam se da moj goluban ima tu toplu želju, da još koju generaciju studenata isprati kao okorjeli student.

IVAN: Dobro se nadaš, ali pođi, pođi već!

OTAC: I nadam se da moj goluban još uvijek nema hrabrosti da se kao ostali napije.

IVAN: Jer nemam ni želja niti sklonosti kao ti!

OTAC: Jer ovako trijezan imaš bar jednom priliku da se podsmijavaš svojim prijateljima, koji se napijaju — ali i diplomiraju!

IVAN: Da znaš, ja se dalje neću moći suzdržati!

OTAC: I onda što ćeš? Zaplakat ćeš kao i obično — jer ti nisi ravan ravnima: da piješ kad se pije, da učiš kad se uči!

IVAN: Izgleda mi da ti je još uvijek jedina želja da te što više zamrzim. Ne moraš se truditi, vjeruj, dosta je i ovako!

OTAC: I mrzit ćeš me sve dotle, dok me ne sustigneš. A zavolet ćeš me kad me prestigneš.

IVAN: Sustići te ne želim, jer nemam neostvarljivih želja, a tebe prestići bilo bi žalosno saznanje da sam potpuno propao!

ANA: Zašto mučite Ivana?

OTAC: Onoga mučiš koga voliš.

IVAN: Ali ja nisam željan tvoje ljubavi!

OTAC: Nudio sam ti gospodsku pogodbu: diplomiraj, pa ću ti se skloniti s puta!

IVAN: Ubit ćeš se?

OTAC: Vidiš, to ti je još jedina želja koju ti nisam ispunio.

IVAN: Ti si sadista! Da znaš, to, ta tvoja briga, ta tvoja ovakva briga o meni, to me je gonilo da ti se oduprem! Ako treba da propadnem, neka — ali neće biti tako kako ti to želiš!

OTAC: Opet se lažima tješiš...? Nemaš snage, nisi ni za što... a tvoja gospođa mama mi veli...

IVAN: Ni imena da joj nisi izustio!

OTAC: Vjeruj, bilo bi mi stid!

IVAN: Napolje, napolje...! Napusti ovu kuću.

OTAC: Ne ljuti se, sine. Sjećaš li se još, kada si bio histeričan, lako sam te umirivao: šamar, dva...!

IVAN: I onda si plakao sa mnom zajedno!

OTAC: Da, da, ja sam od te vrste zločinaca...! Djeco, natočite i sebi... ne uživajte vi svakodnevno u ovakvoj atrakciji! Na njega se ne obazirite... on ni tako neće piti, kukavica je... jer da se jednom bar napije, smogao bi toliko snage da dovikne sebi: da je nedonošče!

IVAN: Nije prvi puta da me nazivaš najglupljim čovjekom svijeta.

OTAC: Nije točno! Otkad misliš da si čovjek, ne govorim ti više.

IVAN: Za tebe sam bio najgluplje dijete. Poslije dvije sekunde si me tješio da sam bistar kao sunce, ali da nemam volje...

OTAC: Pa, zaboga, što ne opovrgneš ovu moju tvrdnju!

IVAN: Ne želim niti ću ikada!

OTAC: Uostalom, dockan bi već i bilo.

ANA (*prišla je Ivanu, uzme ga za ruku i hoće prosto da ga fizički izvuče iz ove diskusije. I do sada je često činila bezuspješne pokušaje.*)

5.

OTAC: A vi...? Tko ste vi, dijete moje?

ANA: Začudeni slušalac.

OTAC: Začudeni?

ANA: Toliko ste glasni kao da se bojite da nećemo čuti ove vaše neljudske izljeve... a začuđena sam što Ivan sve ovo još trpi.

OTAC: To čak ni vi ne biste, iako ste djevojka... Djevojka?

ANA: Sumnjate.

OTAC: Sumnjiva djevojka?

ANA: Molim vas!

TOMO (*skoči onako još pripit*): Gospodine!

OTAC: Izvolite, mladi gospodine?

TOMO: Gospodine, izbacit ću vas!

OTAC (*lagano mu priđe. Uzme ga za uši, gleda ga u oči. Kao fasciniran Tomo šuti i mirno polazi za ocem koji ga vukući za uši, dovede do vrata i izbaci.*)

6.

IVAN: Tata, zaboga, tata!

OTAC: A o čemu smo mi to i govorili? Hja, o kurvama i kurvicama!

IVAN: Tata... tata, ne ubijaj me...! Molim te reci zašto si došao i pođi, kao boga te molim, pođi...!

OTAC: Zašto sam došao...? Jest, zbilja ti još nisam rekao... Dakle, došao sam da ti čestitam!

IVAN: Došao si da me mučiš, da me vrijeđaš, da ubiješ i zadnji tračak volje u meni... da me otjeraš u ludilo, ako ne nađem toliko snage da se ubijem!

OTAC: Zbilja sam došao da ti čestitam... Naime... ja sam tek sada doznao da si se vjerio, sine! Čestitajte mu!

IVAN: Ubijaš me, tata!

OTAC: Ubijaš samoga sebe!

IVAN: Možda ću te jednom i poslušati.

OTAC: Na žalost, nećeš. Još bi i za to bio kukavica! Dakle, napuštam vas... Došao sam... vidio sam te... čestitao sam i sada mogu da pođem... Došao sam da vidim... kako to izgleda čovjek koga će čak i ženiti... oženiti...! (Odlazi.)

(Kraća pauza)

7.

U gostioni teretne stanice za stolom sjedi otac; za drugim stolom još jedan čovjek. Otac je pri picu, čovjek frče cigaretu i ne interesira ga otac jer ne spada u ovu sredinu. A izgleda, zalutaju tu i drugi varošani, dobro se vino toči.

DRUGI (ulazi, pogleda naokolo. Primjetio je oca).

KONOBAR (već ga poznaje, hvata se za čašu od tri deci da bi mu natočio): Čisto? (Otkloni, ne treba mu još.)

PRVI: Sjedi.

DRUGI (*i njegov poziv ne primi, već se uputi do stola oca*): Dobro tu vino toče, ne?

OTAC (*slegne ramenima, te baš da kaže*): Dobro.

DRUGI (*niti sjeda niti polazi, već frče sebi cigaretu, pa uzme očevu šibicu*): Da pripalim.

OTAC: Pripalite.

DRUGI: Da sjednem, ha?

OTAC: Sjednite.

DRUGI (*sjedajući*): Zbilja dobro vino.

OTAC: Kad se hoćeš napiti, svako je vino dobro došlo.

DRUGI: Mudro! (*Vidi da otac lupka prstom po stolu.*) Žena?

OTAC (*pogleda ga, shvatio je pitanje, ali neodređeno odmahne*).

DRUGI: Na brige se na vrijeme treba privići.

OTAC: Ja sam već odavno.

DRUGI: Navikneš se na njih, pa već ni ne možeš bez njih.

OTAC: ... Moglo bi se, moglo bi ... Popili biste što?

DRUGI: Nisam pri novcu.

OTAC: Konobar ... poslužite.

DRUGI: Tri deci. Čisto. Ono ispod tezge daj ... Hajaj, moj gospodine!

OTAC: Bome, hajaj!

DRUGI: Žena je zamrsila?

OTAC: Hm ...!

DRUGI (*ispija naskap, pruža čašu*): Ponovi ... Rekao bih vam nešto, da se odužim za ovo tri puta tri ... (*Opet ispije nadušak i vrati čašu.*) Još samo jednu ... To mi je mjera ... Bio sam momčuljak, pet pa i šest vagona sam znao za čas istovariti. I sjedim ti ja, kao vi sada, eto ... visi glava, pijem a ne pije mi se ... ima to, ima to ...! I pride mi, kao ja vama, jedan gori od mene ... pa će, „Ded, plati, reći ću ti nešto mudro” ... Hajd, mislim ... a ne slušam kao ni vi, platim kao i vi, a on će ... „Znaš, momče”, veli, „kad se pokraj žene zagriješ,

ode pamet tamo gdje mu mjesto nije!" Hahaha! Dobro, ne? Ha, majku mu staru...!

OTAC: Aha...! Konobar, i meni tri deci.

DRUGI (*već domaćinski*): Onu ispod tezge ded i gospodinu. Da vidi što je vino. Zapali, moj gospodine.

OTAC: Pijte, ali šutite.

DRUGI: Jada, jada...! Ni ja ne volim kad tko priča samo da priča. Ne?

OTAC: Jada!

DRUGI: Khm...! A... a neka briga, a...?

OTAC: Lako s brigama, teško s djecom.

DRUGI (*jedva dočekao temu*): E, baš tako...! Popijem dva puta tri, odoše brige... ali dijete...! Da bog sačuva!... A počeste nešto?

OTAC: Nemam ih.

DRUGI: Nemate djece...? Ih, zlo i naopako! Imam ih, da ih bog sačuva! Ha...! Da vidite onoga moga! Rekoh mojoj staroj...

OTAC: Šutite, molim vas. Pijte.

DRUGI: Eh, ne mere to tako! Nisam ja kočijaš, pa sjedim i pijem!... Ono... izvinite... zapravo, dođe i meni da šutim i šutim

OTAC: A velite, sin vam je već...?

DRUGI: Malo pa čovjek! Ovakve ruke, ovakva leđa... Kaže stara, kad prođe ima što da vidiš, sve se oblizivaju te pišulje! Ha, majku mu staru... a ni ne pije, bog ga molovao!

OTAC: Ni moj... na žalost.

DRUGI: Pa rekoste...! A ne pije? A baš bi imao iz čega, ha?

OTAC: Nisam ja dao... Misli čovjek, i dijete je ko živinče... sad ga nahrani, sad ga napoj, sad očisti...! A jedino što imam... Eto, pogriješio sam; jesam!

DRUGI: A je li bolestan može bit?

OTAC (*on će sve da sebi priča, naglas razmišlja*): Zvali su ga mali partizan... A šaka sunca, nema što da vidiš!

DRUGI: Kako to i reče...?

OTAC: Šaka jada je bio, a ja sam ga ostavio.
I majka sa mnom.

DRUGI: Kako to, ostavio?

OTAC: Prigustilo je, vrijeme je bilo da se sa ženom sklonimo. Njega smo ostavili kod gazdarice samoga. A mi u šumu.

DRUGI: A mogli su ga Švabe, ne?

OTAC: Mogli smo da nestanemo, a on ni imena svoga točno ne zna... a mogao je i on da strada, to mjesto su bombardirali.

DRUGI: I ništa mu ne bi?!

OTAC: I sam se čudim. I baš zato teško sebi praštam.

DRUGI: A kako je vama bilo u šumi? Teško?

OTAC: Vraga...! Ona je otišla u oslobođeno selo, tuđu djecu brine... a ja kao kakav slijepac: snabdijevam! Dobro ni opalio nisam... A on ostade nesretnik da plače.

DRUGI: Hja, rat je rat!

OTAC: Zbog rata sam se valjda i zaboravio. Rata sam htio! Ali mi već nije doteklo. Konobar! (Pckaže na čaše.) Kaže gazdarica, kada mu se majka vratila, neće dijete k njoj... bježi dijete od majke.

DRUGI: A što, bolan ne bio!

OTAC: To on zna, ako zna...! A kad smo ušli u grad, poletim da vidim dijete... Hm...! Plače, šakice mu pune moga šinjela i . Tatice, pipele, tatice, pipepe...! A šinjel ne pušta.

DRUGI: A što mu to bi?

OTAC: Hoće da skinem cipele, da ostanem, da ga više ne napuštam.

DRUGI: Vidi, majku mu staru više voli oca negoli majku!

OTAC: Onda još možda... A što ćeš, tako ti je to... rat je prošao, ostadosmo nas dvojica. Ona ode... a sada već dijete mene mrzi.

DRUGI: Ana, ne može biti, čovječe!

OTAC: Da, da, mrzi! Mrzi, moj prijatelju...! A tko ga zna...? Znaš, nisam ja žena, ne znam ti

ja, „Milelale dijete moje, srce moje...!“ Ne znam! Muško sam, očima milujem... kad on ne vidi.

DRUGI: Pa što?

OTAC: Pa što onda? Pogriješio sam — ako sam...! Kad ne nauči, ja udri... kad zaplače, kako da ga pomilujem kad ću i sam zaplakati...! Pa da to vidi?... A sada me mrzi, mrzi!

DRUGI: Ma jok...! On to samo tako!

OTAC: Ama neka me mrzi... ali kao da nije za život...! A znam da sam ja kriv, ne znam ti ja s djetetom. Udaram, a mene boli. Sirota djeca.

DRUGI: Ovolicni je? *(Pokazuje kao šaka da je.)* Ha?

OTAC: Bio, bio...! Sada je već čovjek, po izgledu čovjek. A ništa volje nema, čak ni da ovo popije! *(Ljut lupi po čaši da zaigra.)*

DRUGI: A ti, gospodine, ti već jesi netko?

OTAC: Mogao sam više biti.

DRUGI: Hja, hja...! Velim ja mome... ja sam po šest vagona istovarivao, ti htjedni i više. I hoće i može!

OTAC: To sam i ja htio... da mi odmakne, da bude više od mene! Ništa ja nisam... nitko ja nisam... ali bar da želi, bar da hoće! I neće i neće... i kaže da neće...! Kaže! *(U uzbuđenju je ustao i tako tumačio. Zatim spusti glavu, pa se iznenada odluči i pođe, svakako u WC.)*

8.

PRVI *(on je sjedio i pijuckao svoje)*: A tko ti je taj?

DRUGI: Čovjek, brate, čovjek... Mnogo mi ga žao.

PRVI: A ti sjede da ti plaća.

DRUGI: Hiš...! Voli čovjek sa mnom da sjedi, pa sjedim.

PRVI: Sjediš ti, sjedi on... piješ ti, plaća on.

DRUGI: Ni čaše ne bih primio... da mi nije žao čovjeka!

PRVI: Imaš koju banku?

DRUGI: Imam.

PRVI: Pa da pozajmiš.

DRUGI: Nemam.

PRVI: Tovario si, zaradio si.

DRUGI: Drva sam istovarao, to nije zarada, to je samo za kruh.

PRVI: Ugalj se bolje plaća?

DRUGI: Crniji je posao.

9.

DRUGI (*obraća se ocu koji se baš vraća*): Baš govorim s ovim mojim... Hajde, sjedi k nama. (*Ocu*): Sjedi sam kao divljak, kao kočijaš!

PRVI (*donese svoju čašu*): Ne zamjerite.

OTAC: Ni vi meni... stešćalo mi se, pa sam malo više popio.

DRUGI: Velim ja vama... čuj, ispij ti to tvoje, naručit ćemo, je li moj gospodine?... Volimo mi svoju djecu više negoli oni nas! Još i više! Ludu kravu sam vidio, ali ne i ludo tele! Ne?... Ne tajim... ima kad se tako napijem da se jedva odvučem. Ali, znadete li vi zašto se ja onda do kasno u noć ne vraćam svojoj kući? Da me ta dječurlija ne vide pijana! Bome... jest!

OTAC: Nikada me nije vidio pijana; a rekli mu da sam uvijek pijan. A ja ne znam piti; znam se samo napiti.

PRVI: Ja...? Ja volim posjediti, ali ne zato da prepunjeno nadolijevam! A kad se ipak desi, nije mi svejedno, nije!

DRUGI: Čuj, pa i nismo za izložbu kad ti se usne onako objese na bradu pa žvališ i žvališ, i lupetaš koješta!

PRVI: I eto... nisam baš čovjek da se ugledaš u mene. Ne valjam. Što je istina istina, pretjeram. Vidim ja, kad se vraćam, ljudi otkorace s trotoara kad im se već ja ne mogu skloniti s puta... Ali kad uđem u kuhinju... uvijek ću na prstima kroz kuhinju... i pokrit ću to dijete ako i jeste pokriveno!

A vrag ti ga zna što je to u tebi! Za ženu i ne bih, ali za dijete... mnogo čega bih se odrekao! Bih!

OTAC: I ženu imadete.

DRUGI: Pa da.

PRVI: I bogami, baš trpi od mene.

OTAC: A majka moga maloga se preudala... već i djecu ima. A kad joj je odlazio, uvijek: „Poljubi, sine, sestrice”.

DRUGI: Čuli ste?

OTAC: Mali mi je to govorio... i nije volio da im ode.

DRUGI: Mislite, ona ga više nije voljela?

OTAC: To nije važno... važno je, da je dijete tako mislilo. Pa ako je još i to mislilo da ga ja ne volim... a koga siroto onda imade? (*Luži po stolu, poigravaju čaše.*) Nikoga!

PRVI: Žalim to dijete. Ali da znadete, vas mi je još žalije!

DRUGI: Ne slini tu! Gospodin imade toliko pameti da zna što i nas dvojica znademo... Ded, gospodine, da otpijemo. Konobar!... Znete... moj otac nije moju starku otjerao. Eto, zbilje se, umro je. A što će starka da jede? Udala se za bogalja kakva je i ona... pa im još i dijete dođe na vrat... A ona će mi sirota: „Pa, sine, pa, sine, koga ćeš voljeti ako brata nećeš...?” A ja, kad sam sâm s njime, ljuljam ga i ljuljam, jer moram, pa jedva čekam da se izvrne. A kad ga vezivala, onda ga bar uštinem... Ha, misli starka, da ja ne znam da me je zajedno s mojim starim sahranila!

OTAC: Boljelo vas je što vas ne vole?

DRUGI: Đavla! Mrzio sam ih!... Ali... ali, rekao sam im, pokazat ću im ja već, pokazat ću im da ću i sam stati na noge! I, eto, stao sam! Čuješ, stao! Šest vagona ću istovariti potpuno sam, šest, moj prijane!

OTAC: A moga će da žene, žene kukavca...!

z a v j e s a

II ČIN

Lijeva strana je dio Ivanove sobe; do nje je salon njegove majke, a desno gostiona u kojoj mu otac još uvijek sjedi s prvim i drugim čovjekom. Ivanova soba obuhvaća onaj dio gdje je sjedio s Anom, dok od gostione imamo dio stola s ocem i s prvim i drugim čovjekom. Ivan je s Anom, majka s vjerenicom. Dio rampe, a po mogućnosti s izduženim prosceniumom, treba da ima simboličnosti: nešto irealno treba da predstavlja njihovu zajedničku prostoriju.

1.

MAJKA: ... A tko bi bolje poznavao svoje dijete od rođene majke? Pred njom nema tajne: što Ivan i ne govori i to naslućujem; što misli mislim, što osjeća osjećam ...! Krv je on moje krvi, ne mogu nam ni želje biti oprečne.

VJERENICA: Znate ... ali njegov otac?

MAJKA: Ne brini, dobro ga poznajem ...! Hja, drago dijete moje, u krevetu i duša ogoli, progovara se i o onome što još i u snu neodređeno lebdi.

VJERENICA: Da li je istina da je to čovjek spreman na sve?

MAJKA: To moj muž govori. Jasno da ga ne voli! Zna da Ivanova oca, i ovakvoga kakav jeste, više cijenim od njega ...

VJERENICA: Ali vele da je ...

MAJKA: Bez svojih slabosti kakvi bismo bili ljudi? A on je za Ivana voljan na sve.

VJERENICA: Zbilja ga voli?

MAJKA: Ivan je možda jedini koga je ikada volio. Uostalom, kad se mislite vjenčati?

VJERENICA: Joj, samo da već Ivan završi te studije...!

2.

IVAN: Neće i neće...! Bar ne zasada.

ANA: Da napakostiš ocu?

IVAN: Da osujetim maminu ludu zamisao s tom ženidbom.

ANA: Zaprošio si je. Ivane, ne bi bilo pošteno.

IVAN: Pa naravno, jer ni djevojku ne bih umio zaprositi! Morala je to moja majka za mene.

ANA: Ona za tebe...?

IVAN: Jest, ona za mene...! Hm...! Sjedim s djevojkom, smijem se, radujem se... pa mlad sam, zaboga...! Nasmiješeni smo, i sve to bezrazložno, a majka će mi iznenada djevojci... da sam zaljubljen u nju.

ANA: Kako...?

IVAN: Tako...! I da li bi se udala za mene.

ANA: Ne vjerujem ti.

IVAN: Misliš da sam joj trebao reći, da se majka samo šali?

ANA: Pa zar nije?

IVAN: Prvo sam i ja tako mislio; čak sam se na djevojku i nasmiješio. Da! Ali se djevojka sva zažarila, sva petvorila u rumen i oči! A meni je mozak prestao da radi. I nerazumno sam mucao... Žao mi bilo djevojke... Bar da nije zaplakala! A što da joj kažem kad ne znam da li je sretna ili nesretna, ili koji joj je đavo...!

ANA: A tko je ona?

IVAN: Zanatlijsko dijete; i lijepa i puna para. I nije neinteligentna... Oh, da...! Ali sam ja sin visokih intelektualaca, i oca i majke! Majka je čak neobično cijenjena i voljena... Znaš, oca mi mrze... znaš, sve se ocu može prigovoriti, ali nije nepošten, nije nesposoban: možda nije ono što sam mislio o njemu, ali...!

ANA (*bliskost se među njima osjeća, iako to još ni sami sebi neće da priznaju*): Ma vjerujem...! Ali, ali, što si ti rekao majci?

IVAN: Zbog djevojke? Misliš li ti da mi je dala prilike za to? Počela je da ću biti sretan, jer još i danas novci daju sigurnost, a pogotovo pored tako lijepe i zdrave djevojke.

ANA: Sigurnost...?

IVAN: Koju nemam... Znaš, ja sam u njenim očima...!

ANA: Čudo...! A otac?

IVAN: Nisi čula? Žene me!... Žene me malo-umnika! On bar kaže što misli o mcnj.

ANA: On mi se ne sviđa, ali bar...!

IVAN: Mrzim ga! Zato ga i mrzim, što nisam kao on...! On se usudio da ništa ne bude!

ANA: Možda nije ni mogao.

IVAN: Onda bi se to čulo! Znaš... znaš, on bi premlatio i mamu i onu...!

3.

OTAC: Kakav sam...! Mrze me, jer sam i pijan vrijedio kao oni: trpe me jer im ne ugrožavam zavidna mjesta, jer im uradim ono što ne umiju uraditi!... Ama lažem, lažem...! Stvorio sam kult iz svoga neuspjeha, pa i druge sam već uvjerio da sam mogao uspjeti. Hm...! Velik sam, netko sam zbog svoga neuspjeha...! Ne, ne, nisam bio glup, nisam! Ali kad nisam mogao nebu pod oblake... a imao sam uslova... uspio sam prvi biti među posljednjima; među posljednjima, ali prvi! I mrze me; da, da, zavide mi! Zavide mi što sam propao, a ipak sam prvi! Hahahaha! Prvi među posljednjima! Hahaha! Mrzim ih...! Čujete li vas dvojica...? (*Oni samo klimnu glavom, drijemaju, a on nastavlja:*) Mrzim ih...! Davla ih mrzim... Moram tako, moram... jer se zapravo bojim... bojim se da bi me pregazili... a tko bi mi se onda pobrinuo za sina?

PRVI (*tek podigne glavu, pogleda sijalicu, opet zaspe*): Sunce!

OTAC: Da, da, o meni su se samo sunce i kiša brinuli... Ne znam oca, majka ga je otjerala... da, da, majka, gospodo! Tvrdu je ruku imala, osmjeha nam nije doticalo! Za kruh ga je morala poklanjati!... A bilo je da sam zaželio da me bar netko ne grdi, ne udari ili bar ne psuje... A kako bi to moja majka, to seljače, kako? Muško se dijete ne miluje, to nije lijepo! Čujete li to vas dvojica, to nije običaj!

4.

IVAN: Zemlja je ledila pod njim, a ja na njoj! Ako me i pogladio, vrat sam uvlačio. Bojao sam se udaraca.

ANA: Zar ti otac nije znao otkud suze?

IVAN: Mislím ne... Naime... ne, ne, te su suze kod njega bile bijes. Tako mi se bar čini.

ANA: Možda ga ni jedna žena nije voljela. Možda baš nitko!

IVAN: Da li su ga žene voljele ili ne, ne znam. Ali da ih je mijenjao i mijenjao... i šamarao...!

ANA: Što kažeš...?

IVAN: A što ja znam što kažem! Viđao sam s njime i lijepe i vrlo lijepe; i, ako se dobro sjećam, ni te vrlo lijepe nisu skidale oči s njega.

ANA: Bio je lijep?

IVAN: Đavo! Vidjela si ga. Onda bi još uvijek bio... Đavo, ubica! Ne znam, ne znam, ali je valjda đavla imao u očima, boga u riječima.

5.

MAJKA: Molim te, o njemu pak ni riječi... Tu isprike nema! Upropastio je moj život, upropašćavao drugim ženama... i neka nam je, ali je skoro i svoje dijete dotukao! I, pojmiš li ti, dijete moje, kako mi je moralo biti kad sam svijetu morala priznati da mu je taj neobuzdan čovjek otac!

VJERENICA: Da li je istina da je imao mnogo žena?

MAJKA: Ali, dijete...!

VJERENICA: I kažu, da su ga voliele.

MAJKA: Čuj, molim te . . .

VJERENICA: Oprostite, zato pitam da vas sve što bolje upoznam.

MAJKA: Preko mene ćeš upoznati Ivana; on je srećom moje dijete, a ne onoga Ahasvera!

6.

OTAC: Ne bih se toliko brinuo za to dijete da ne znam da nosi u sebi ono prokletu, ubijeno, zbunjeno što te godinama muči, sputava da osjetiš da ni koraka ne zaostaješ za drugima . . . za njom, za njegovom majkom . . .! Da, tačno, ponašali su se prema meni kao prema svome sinu . . . nemoćnom sinu . . .! Okreću glave kad vide da ne znam hoću li kašikom ili viljuškom da pojedem neku budiboksnama kakvu kašu . . . kašu! Poslađena kaša, a ne znaš čime da je jedeš, kašikom ili viljuškom . . . i još se oni stide!

DRUGI (*podigne glavu*): Da popijemo. (*Spusti glavu.*)

OTAC: Da popijemo . . . I slušajte . . . ne znadete vi kako je kad upadnete u kuću koja odzvanja od prostranstva, kad se svila mazi, klavir progovara . . . a ti spavaš na šarenom platnu! I onda misliš: sav si kao šareno platno: grub, pust, neotesan, glup i

7.

IVAN: Da, glup sam, glup, djevojko!

ANA: Ivane!

IVAN: Ja čitam, ja učim, i kad odmah ne shvaćam, čujem kako mi otac nad glavom urla: „Glupak, glupak . . .!”

ANA: Nije htio da ti pomaže?

IVAN: Jeste . . . ja nisam htio! Nisam, jer mi je stalno govorio, ako učim neka učim, ako ne, onda ded po kruh! . . . Kad čitam, veli takvo što se ne čita; kad se igram, veli tako se to ne igra . . .!

ANA: Mora da te je mrzio.

IVAN: Ne, ne, stidio me se... stidio se da budem gori negoli što je on bio... I čim mu koja dođe, goni me van... stidio me se.

ANA: A tko su mu bile te žene?

IVAN: Žene!... Prvo su me ljubile, pogladile, donosile... poslije ih ne vidim, nestanu... ili su mu postale žene. I onda me više ne glade, ne poglade, ne donose šećerleme...!

8.

MAJKA: Možeš zamisliti kako mi je bilo, kad mijenja žene kao drugi ljubavnice! I uvijek ima žena, a ne znaš koja je žena koja ljubavnica!... Smiju se već djetetu da opet novu majku ima. A kad zatražim dijete sebi, neće da mi daje.

VJERENICA: Pa vi ste imali i drugu svoju djecu.

MAJKA: Prvo dijete je dio nas...! Koliko je samo krnjio ugled tom djetetu! Kako li se samo to dijete moralo osjećati...!

9.

IVAN: Kako...? Nemoj se čuditi, često mi se činilo kao da ga ipak, volim... Pokatkad mi se pričinilo kao da mu je teško.

ANA: On je sam izazivao sudbinu protiv sebe. Veliš mrze ga i progone...

IVAN: Progone...? Ne, ne vjerujem! Kakav je, ja mislim da je on svijesno gonio ljude od sebe. Sjećam se, jednom mi je govorio... „Kad se gubi, neka se sve izgubi!” I pri tome se smiješio... A što onda, ako je volio majku...? Jer tko zna!

ANA: Očajno je to, kako je taj čovjek utjecao na tebe! I ti nosiš takvo što nesređeno u sebi.

IVAN: Drago bi mi bilo da jeste...! Kako ga je samo mogla majka napustiti zbog ovoga njenog šupljoglavog gospodina! Jest, ali on je ponosan na ženu pametna čovjeka, on joj poljubi ruke kad se vrati iz ureda...! Ha...! Znaš, ne mogu ni zamisliti, da bi to i otac...!

ANA: Mrziš ga, a sav sjajiš kad o njemu govoriš!

IVAN: Šuti sad! Znaš, uvjeren sam da hoće opet bi isplivao na površinu! Govorio mi je, ma na kakvu poslu se čovjek može izdići, pokazati da je iznad prosjeka! Važno je htjeti...! A baš to htijenje meni nedostaje. A mislim da bih jako volio raditi, — a majka bi htjela da dobro zaradim...!

ANA: Dva vrlo, vrlo oprečna pogleda, zar ne...? Ti... znaš, ti, da ni tebe mnogo ne vole?

IVAN: Mene...? A zašto, zaboga...?

ANA: Znaš, i s potcjenjivanjem hoće o tebi da govore...

IVAN: To da, to čak s punim pravom!

ANA: Ama ne zato...! Rekla bih, nešto ti zavide... nešto... a ne znam što...!

IVAN: Meni da tko nešto zavidi...? Hm! Možda se pitaju, čude mojoj dosljednoj inertnosti.

ANA: Znaš li ti na čemu ti zavide?

IVAN: Možda na ocu, hahaha...!

ANA: Ti, zbilja na ocu...! Možda ti i majka na njemu zavidi!

10.

MAJKA: No, dosta o Ivanu.

VJERENICA: Ali vi ste mi dosada samo o njegovu ocu govorili, a ja bih Ivana da upoznam.

MAJKA: Onda nisi dovoljno pažljivo slušala, dijete moje lijepo.

VJERENICA: Ali ja Ivana mora da upoznam!

MAJKA: Upoznat ćeš ga, ne brini! Živjet ćeš s njime, život ćeš proživjeti s njime, a on je dug, vrlo, vrlo dug...!

VJERENICA: Ne zamjerite... ali mu je otac zbilja čudan čovjek.

MAJKA: Čudan, čudan... vrlo čudan...!

VJERENICA: Što će svijet reći ako se budem udala za sina takva čovjeka?

MAJKA: Zavidjet će ti!

VJERENICA: Oprostite, ali to već ne vjerujem.

MAJKA: To pak meni zbilja nije važno, dijete moje.

VJERENICA: Kad ga sretnem da ga se stidim, kad mi dođe da ga se bojim?

MAJKA: Njega se stidjeti? Hahahaha! Još bojati, hajde de...!

VJERENICA: Oprostite, ali sam dobila dojam da nije... nije...

MAJKA: No, da nećeš reći da je lud?

VJERENICA: Tako sam shvatila.

MAJKA: Sulud, sulud, ali lud...? Hahahaha! Oprosti, to je nedostatak inteligencije ne shvatiti moje riječi. Drago dijete, razočarala si me.

VJERENICA: Vi ste tako govorili o njemu.

MAJKA: Ako se bilo o kome iskreno progovori, svaki nosi u sebi nešto nenormalno, ali...! Ali, ali, naše riječi ne znače uvijek ono što se čuje, što se kaže...!

VJERENICA: Onda, znači, nije lud.

MAJKA: Lud je, lud je...! Ali mu na toj ludosti mnogi zavide!

VJERENICA: Ne razumijem.

MAJKA: To nije ni važno! Tko pomalo nije čudan, nije ni interesantan. Na primjer, moj muž nije čudan! Ako shvataš što to znači... Jesi li se sada već primirila?

VJERENICA: Jesam... ali tko zna kakav će biti Ivan.

MAJKA: Ti si zbilja obazriva.

VJERENICA: Jer što ako se ne bude pokazao...?

MAJKA: Da...? Poslušaj me, mala... Intelligentni ljudi ne ukazuju na vrline onih koji su im bliski; inteligentan čovjek kad čuje za slabe osobine nekoga koga voli, neka se raduje, jer će znati kako treba da mu priđe, kako da te slabosti otupi, vrline podstiče.

VJERENICA: Ja da odgajam zrela čovjeka...? Ja sam još dijete, a on...

MAJKA: Ti si još dijete od dvadeset dvije godine, a on je starac od dvadeset pet godina.

VJERENICA: Mama, nije lijepo da mi se rugate.

MAJKA: Sama se sebi rugaš.

VJERENICA: Uostalom, ja prilično toga unosim u brak s Ivanom... ja nešto treba i da dobijem!

MAJKA: I baš ništa nećeš dobiti?

VJERENICA: Dobijam vas.

MAJKA: I ništa više?

VJERENICA: Zar i s gospodinom ocem?

MAJKA: To nisi dobro naglasila, s njime zbilja mnogo dobijaš.

VJERENICA: Jer je moj otac običan tišler...

MAJKA: ... Najobičniji!

VJERENICA: Ali je primjieran otac, odličan muž!... A Ivana i žene vole...

MAJKA: ... i što, ako i on nastavi da ih voli...! Značilo bi da nisi dovoljno ženstvena.

VJERENICA: Budite uvjereni da jesam!

MAJKA: Oh, znam...!

VJERENICA: Ali...!

MAJKA: Ali...?

VJERENICA: Dobro... I hoće li Ivan diplomirati... i što će s njime biti... što će od njega postati...?

MAJKA: Zbilja će vrlo malo postići... bit će tvoj muž! To je zbilja vrlo sitan uspjeh.

VJERENICA: Mama!

MAJKA: Nego...! Da! To sam ti, dijete moje, htjela reći... mamu i taticu tišlera pozdravi. Ako nađem vremena, kad budem našla vremena, porazgovarat ću se s njima.

VJERENICA: Znači, vi mene prosto...

MAJKA: ... želim ispratiti do kućnoga praga! Samo to!... Uostalom, drago dijete moje, nadam se da si čula da ne spadam među one žene, koje zato izlaze na ulicu da pakuje gadne otpadke ogovaranja... a ipak znam da nisi zaljubljena u Ivana. Konačno, u pravu si, jer ni on nije u tebe. A znam i to da drugoga voliš, znam i to da... no, sve to nije važno! Sve se zaboravi! Da, da, ja znam, ja mnogo znam, a ipak ću sve zaboraviti... kao što sam o tebi sve i zaboravila, jer sam tako htjela i jer ti otac ima podosta para, pa o tebi baš ništa nisam htjela da znam!

VJERENICA: Vi znate o meni? ...? Ja znam o vama!

MAJKA: Ne samo ti, već cijeli grad! A da li o tebi cijeli grad zna baš sve? Je li da ne, je li da ne svi! Pa zbog toga budi vrlo pristojna! I, drago dijete moje, pozdravi mamicu, izruči moje poštovanje svome ocu ... Pozdravi, pozdravi ...! (*Isprati je.*)

11.

OTAC: Konobar ...! Ponovi ... Zaspali su ... Mnogo sam pričao ... mnogo! Dobri ljudi. Lupetam, a slušaju me. ne rugaju mi se ... i ne žale me ... Ova noć me je naučila. Uh ...! Mnogo sam pio, uh ... napit sam ...! Samo da me sada moj Ivan ne vidi ... Znaš sinko moj, da se nađemo ... zbog tebe bih sunce tumbe okrenuo! Da se nađem s tom kučkom ... ne, ne, maika ti je ...! Vrijedajte me, šutiet ću. Ja sam svemu kriv! ... Učini mi, sine moj, budi nešto, da se ponosim s tobom. Ne, ne, kad bih da se ponosim, to je sebično ... već postani nešto, da me ovakvoga sažaljevaš ... Moramo se naći ... (*spušta glavu pored čaše*) ... nas troje ... priznat ću, sve ću priznati ...!

12.

MAJKA: Da mi ga je naći, samo da mi ga je naći ... psovala bih ga kao nikada, sve bih mu rekla ...! Sve! Zbog njega sam morala s ovom glupačom! Zbog njega od djeteta ništa neće biti! Samo da se nađem s njime, samo da mi je sve to reći ...!

13.

IVAN: Zbilja se ovo ne može ovako dalje.

ANA: Znaš, nitko ja tebi nisam, i ja sam nastrani put — izgubljeno dijete ... ali ti si još manje dobio.

IVAN: Ne mogu vjerovati da me nisu voljeli, ali je dječjih suza mnogo bilo.

ANA: Vele da se dječje suze lako suše.

IVAN: Lako... ali teške tragove ostavljaju...
Ne zamjeram im ja...

ANA: ... Ali i to ima razloga zašto smo pretjerali već u prvim koracima života!

IVAN: Otići ću jednom do oca... pozvat ću i majku... reći ću im... pitat ću ih, jesam li samo ja kriv...?

14.

Kada otac zaspe, počinje djelimično zamračenje, naravno toga dijela; zatim salona majke. I sada se muzika pojačava, a svjetlo potpuno nestaje. Otac je za stolom zaspao, majka se bacila u fotelju, lice skrila u ruke, a Ivanove riječi nestaju u grču, pogled se prikovao za tlo. Vraća se jedva osjetno svjetlo prvo na ova tri mjesta, a potom oštri snop osvjetljava proscenij. Dok su alternacije oca, majke i Ivana ostali na svojim mjestima, njih se troje susreću u mislima tu na prosceniju. Možda bi polukružna ograda za svjedoke u sudnicama dobro poslužila svakome od njih.

15.

IVAN: ... Tata... ja bih da govorim s tobom jedanput onako kako ja to osjećam... Tata, i majka mi je tu... Htio bih da sve čujem o sebi... onako iskreno, otvoreno... Ti, majko, slušaj... nadopuni, i onda...!

MAJKA: Ja da slušam i samo da slušam...! Ja samo slušam i cijeloga života šutim o ovome čovjeku, pa zar da mu opet dozvolim da se pravda...! Svaki ima svoje razloge koji ga opravdavaju, svaki će se od nas opravdati, pa tko je onda kriv...? A netko jeste kriv!

IVAN: Zar ne vidiš, majko, da izgovaraš riječi koje već godinama pripremaš za ovaj susret? A sada mi iskreno treba da govorimo. Vidi, nitko nas ne

sluša, nikome ne odgovaramo, nikome nećemo suditi, nikoga nećemo osuditi... želio bih da samo meni pomognete.

MAJKA: A tebi ćemo onda najbolje pomoći, ako ti on sve propušteno nadoknadi!

IVAN: A ti...?

MAJKA: Kako ti to govoriš sa mnom!

IVAN: Sada prvi puta iskreno, kako nikada nisam s vama, kako jesam samo sa sobom! A ti i sada govoriš kako si i dosada!

MAJKA: Ti si se izvikao na mene, a ja glasa nisam podizala dok sam s tobom govorila, glasa!

IVAN: Žalila si malo brige, strasti, ljubavi unijeti u taj glas, zato je i ostajao jednoličan!

MAJKA: Vrijedaš?

IVAN: Još nikada nisam... još nikada nisam izrečenim!

MAJKA! I baš da ja čujem sve tvoje propušteno...?!

IVAN: Baš zato, ili ti reci sve o sebi ili ću ja reći. Kako hoćeš!

MAJKA: Ja odlazim.

IVAN: Učini, maiko... Možda ću onda smjelije govoriti o tebi ocu i sebi.

MAJKA: Ocu...?! Nećeš! Preda mnom ćeš ako baš hoćeš!

IVAN: ... Tata, daj sve ispočetka.

OTAC: Prekinite me ako lažem, opomenite me i onda ako se opravdam.

IVAN: Zašto sam takav kakav sam?

OTAC: Sjećam se... i ja sam se uvijek tako pitao. Meni to nitko nije umio da kaže... Ipak sam doznao. Istina, malo dockan već... onda kad se nije moglo natrag, onda kad sam sebe ne razumevaćući dotučao — i tebe, sine!

MAJKA: Nismo došli da tebe žalimo!

OTAC: Tvoje je zlo, sine, onda počelo kad je naš brak razoren.

MAJKA: Onda mu ne zaboravi i to reći, tko ga je razorio!

OTAC: Tko ga je razorio nije više interesantno... Hoćeš li da mu kažem tko je koga napustio i zašto...?

MAJKA: Ti si me napustio!

OTAC: Jeste, ja sam te napustio. A zašto?

MAJKA: Kad sam ti se nudila da vam se vratim...

OTAC: nisam te primio nazad. Da i to kažem, zašto?

MAJKA: Jer si nezasito mijenjao žene. Je li to možda radi sina?

OTAC: Uzimao sam ih sebe radi, a otjerao sam ih zbog njege!

MAJKA: Vidi, molim te, još će dijete biti krivo tvome nemoralu!

OTAC: Vjerovao sam da ću među maćehama naići na majku.

IVAN: Ako su za tebe bile dobre...

OTAC: ... nisu te voljele.

MAJKA: Baš sve...?

OTAC: Ni mene nisu, a kamoli njega. (Majci): Ili možda poznaješ ženu koja je i mene voljela...?

IVAN: Pričaj, pričaj, tata!

MAJKA: Sve si zbog njega, sve bi zbog njega, a zašto si ga tukao, zašto gonio dijete?

OTAC: Da ne bude ono što i ja.

IVAN: A što si ti bio?

OTAC: Ništa. To nisi smio postati.

IVAN: Ništa nisi bio, a ja sam ti se ipak divio.

OTAC: Djeca vole majku, a ocu se dive — a niti je ljubav svake majke bezgranična niti se svakome ocu ima zašto diviti! Je li tako, gospođo...?

IVAN: Ti zbilja ništa nisi postigao u životu?

OTAC: Mnogo! Majka ti je govorila: ništa! Ni tamo ne želim biti prvi gdje jesam prvi.

MAJKA: Ako si bio bez ambicija, zašto bi te zamrzili?

OTAC: Oh, ne, nisam ja bio bez ambicija! Volio sam ja liude, ali mi je bilo tuđe pokorno i jednostrano voljeti! I rekli su mi, kao i ti, gospođo, da

nisam normalan! Oh, i pregazili bi me, da mi rad nije drugima donosio ono što nije meni!

IVAN: Znači... čeka me ista sudbina.

OTAC: Duha i pameti imaš zadosta da sve to podneseš, da u tome čak uživaš. Ali daj već svojim sposobnostima maha, započni već s radom!

MAJKA: Zar ne vidiš, sine, da se samo opravdava, da ti samo laska! A tko je ovome djetetu stalno govorio da je glup?!

OTAC: Ja. Jer sam želio da dokaže da nije.

IVAN: A ja ti nisam mogao dokazati da nisam glup kad jesam.

OTAC: Veće su ti želje od mogućnosti, otuda to; otuda i tvoje sumnje. Ne daj da ti želje splasnu, snage će ti dorasti željama!

MAJKA: A kad mu dorastu, ti ćeš opet izazivati boga i svijet protiv sebe, a dijete će postati meta udaraca namijenjenih tebi!

OTAC: Očvrsnut će.

MAJKA: Izgubit će se!

OTAC: Ali se uglavnom slažeš sa mnom da ti sin može biti nešto.

MAJKA: To je nepotrebno pitanje!

OTAC: Ja mislim da nije.

IVAN: Jer koji je razlog da me namjeravaš oženiti?

MAJKA: Trebala ti je biti siguran oslonac.

IVAN: Kruh za nemoćnika!

MAJKA: Uostalom, kad sam vidjela da te vrijeđa, sama sam odustala.

IVAN: Kako je to dobro što se toliko brinete o meni...! To mi daje toliko samopouzdanja, da bih bregove premještao!

MAJKA: Čuješ li kako ti sin govori? Sve si mi na ovome svijetu, svu svoju brigu, sve svoje snove sam ti poklanjala...

IVAN: Zar baš sve meni? Pa ti imaš i drugu svoju djecu! Ne brini, ako propadnem, neće oni! Nisu nemoćni bar oni!

MAJKA: Za njih nemam brige! Oni će i sami stati na noge, oni će postati...

IVAN: Što će postati...? Ljudi? A ja nikada, zar ne! Mene treba u pelene zavijati, savjetima hraniti, vazduhom napajati, ženiti... ženiti...! Dotucate me, dotucate me! Lijepo vas molim, prestanite se brinuti o meni, ne ubijajte me, ne hranite me, ne ženite me!

MAJKA: Kao i svi roditelji, brinuli smo se o tebi; ni manje ni više. Možda samo pažljivije.

IVAN: Brinuli ste se o meni... i ljubavi ste mi pružali. Ne poričem to sada u svojoj dvadeset petoj godini. A da li sam toga trebao biti svijestan i u svojoj desetoj godini...? Mene si pomilovala, drugu si svoju djecu izljubila; meni si davala, ostalima iz srca... Kako sam se trebao osjećati? Zar ravnopravnim s ostalom djecom, kad me pred njihovim ocom nisi usuđivala ni poljubiti! Misliš li ti da ja to nisam vidio...?

MAJKA: Otac ti je bio bolji?

IVAN: I on bi bio isti da je imao djece kao što ih ti imaš.

MAJKA: Znači... nisam se trebala preudati.

IVAN: Ne bi da nisi željela!

MAJKA: Što ti znaš da li sam željela ili nisam!

IVAN: Mogla si, mogla si... ali bar da djecu drugu nisi imala! Ne, ne, sada već meni to ne smeta, sada već znam da je to normalno... ali koliko je godina trebalo da prođe, da ja postanem svijestan toga!

MAJKA: A on, koji je mijenjao i mijenjao žene za žene...

OTAC: Čekaj... Ja sam znao da on, htio ili ne, mora postati ljubomorani na ostalu djecu kojima nisam ja otac, kojima nisi ti majka...!

16.

ANA (sa svoga mjesta dok drži Ivanovu glavu u krilu, odnosno glavu njezove alternacije): Ja sam svoje djevojaštvo bezvrijedno odbacila... ja sam

žena koja možda nikada neće postati majkom... i ja sam ogorčena! Ali na sebe! I sjetna od želja... čujete li, od želja! A puna sam ipak nade, puna snova koje možda nikada neću oživjeti, ali bar živim na tim željama... Te želje, te neostvarive nade, to bar probudite u svome sinu, jer to ste mu zaboravili usaditi!

IVAN: A sada je već dockan.

ANA: Nije, Ivane, nije! I da iskupiš njihov grijeh, ti moraš postati čovjekom!

17.

IVAN: Tata... mogu li ja još nešto biti?

OTAC: Možeš.

MAJKA: Moraš!

IVAN: Mislite... mogu? Mislite, ipak nije dockan, nisam baš najgluplji...? Ali... ali shvatite... shvatite... ja onda moram mnogo da postignem, previše, skoro nedostižno... da me ne bi dalje ismijavali... da bi zaboravili da su me ismijavali. Nisu me u lice, nisu... ali znam da jesu! Ako nisu — morali su!

MAJKA: Ali, zaboga, nitko tebe ne ismijava...! Ni to ne znam što ga tišti, a sin mi je; ni to ne znam što bi htio, gdje bi želio, kad bi u život krenuo, a sin mi je! Pa kako će postati čovjek! Nagadamo tu, ne vidimo se od riječi, jer on neće da govori, neće da kaže što mu to nismo dali, što želi da mu damo, što bismo mu još mogli dati...! On neće da ga upoznamo! Ti nećeš, sine, ti!

18.

IVAN: Hvala vam što još pitate za mene, za čovjeka dvadesetpetih godina. Mogli biste jednostavno reći — nesposoban je ili lijen ili mu se baš ovako hoće... a niste! Hvala vam... Zbilja hoćete da čujete tko sam?... Ima još djece moje sudbine a ipak normalne, bez mojih kompleksa, ima...! Ja nisam te sreće... Jer vaš sin s priličnim ponašanjem, koji

je za prijatelje voljan sve da daje, je nemoćan... da ne kažem...! A jer ne mogu postići ono što moji i najbjeđniji prijatelji mogu, od jutra do jutra zavidim, mrzim, očajavam... Shvatite, glup sam...!

MAJKA: Bojim se, sine, da je ovo samo histerija.

IVAN: Misliš...? Hm...! Otac je... pričao mi je... jedva čekao da čuje kad će biti demonstracije studenata protiv svih onih... pričao mi je, koliko je želio da i njegov narod stane na noge, oslobodi se i stvara, s ravne noge promatra napredak čovječanstva... pričao mi je, dočekao je rat sa željom da se i sitni, nemoćni odupru golemoj nemani, da svi izginu ako treba, ali da se o tome narodu govori...! Imao je toliko snage da mi prizna da je vrlo malo doprinio oslobođenju, ali je sve želio da daje, sve da žrtvuje... pričao mi je da ga ipak nisu uvijek razumijevali, pa je prkosio, tugovao, ali radio i opet radio, i da svoje nikada mrzio nije...

MAJKA: Čemu ova hvalopjevka, pa da je i istina?!

IVAN: Čemu...? Samo zato da ga upitam a što si ostavio za nas...? Za mene...! Zar ne vidite kako se lažemo? Zar ne vidite da i svoje slabosti, griješke i omaške zato ističete da ih ne bismo vidjeli kao griješke i omaške, pretvaranja i laži, već kao vrline...! Oca mrze, meni se to sviđa; otac nije ništa, ali bi mogao biti; otac mijenja žene, majku traži meni... i sve i sve, i uvijek sve samo zato da meni pomogne!

MAJKA: Eto, to ti je otac, to!

IVAN: A ti? A tko si ti...? Nikada se nisam usudio pitati ovu damu, „A tko ste vi, gospođo...?“ Reci, kad si me pripustila k sebi!... Vi ste sve imali, vi ste sve i previše doživjeli, vi ste sve grijehe okusili, vi ste se izivljavali... pa što ste, zaboga, meni ostavili, meni, bijedniku! Kako ću ja bijednik dostići svoga oca, kako ću ga prestići; a kako ću o tebi pričati kad te ne poznajem...! Kako, kako ću nešto bar postići, nešto se bar opravdati, kad se bojim... bojim... čujete, bojim...!

OTAC: Čega, sine?

IVAN: . . . Da mi neka slučajna glupost ne prekрати iznenada život . . . pa da vam ne bih mogao dokazati da i ja vrijedim.

OTAC: Sine moj, sine moj.

IVAN: U školi, na univerzi, svugdje i svugdje su me svi prevazilazili . . . Kada stupim u život, završim i odem na rad, tu su opet svi preda mnom. A strah mi je biti sam, sitan, mali, izgubljeni čovječuljak. Traga, traga si tražio da ostavim za sobom, da se zna da ti je čovjek bio sin! A neću moći ni da te dostignem!

OTAC: Mene je lako preći.

IVAN: Sa svojim zdravljem?

MAJKA: Zdrav si.

IVAN: Nisam izmislio da su bombe padale blizu mene, a vas nije bilo da me zaštitite bar od straha.

MAJKA: Hiljadama djece su to doživjeli!

IVAN: A jesam li ja jedini pun kompleksa . . .?!

MAJKA: Koje u dokolici još i povećavaš!

IVAN: Hoćeš li da kažeš da ja to svijesno činim . . .?

MAJKA: Čak i svijesno!

IVAN: Blago meni, sviđa mi se izigravati bezumnika . . .! Gušili ste me, ugušili; obezvoljili obeshrabrili, uvjerali me da nisam ravan mladićima svojih godina . . .

OTAC: . . . Mjerili te svojim mjerilima, podsticali te svojim željama . . .!

MAJKA: Još mu i konja sedlaš pod obijesti . . .?!

IVAN: Gle-gle, već se i riječi plašiš . . .? A kako bi se ti osjećala između dvije svoje kuće, koja ni jedna nije tvoja kuća, kako, gospođo majko . . .?!

MAJKA: Kad si kod mene, k njemu bi; kad si kod njega . . . ah . . .!

OTAC: Ja priznajem, gonio sam ga i vina i ne-vina iz svoje kuće.

IVAN: Ne priliči ti taj pokajnički glas.

OTAC: Molim . . .?

IVAN: Zar ne vidiš da sebe žalite!

OTAC: Kako, sine . . .?!

IVAN: Tako, oče! Lažemo se! Ostarijeli ste, borite se za dijete, a briga vas za dijete...!

OTAC: Zbilja misliš da mi nije stalo do djeteta?

IVAN: Gložete se za mene; opet se izivljavate. I baš vas briga, da li je lud, nemoćan i bolestan, već kome će da pripadne od vas dvoje! I ludog biste me voljeli, i nemoćnog milovali, a ja bih, razumite me već, hodao i hodao po svijetu kao i ostali ljudi!

OTAC: Znači, samo smo sebični.

IVAN: Samo...! Samo...! Samo...!

OTAC: Ja tako osjećam, ti sve dotle nećeš doći k sebi, da ćeš sve dotle optuživati i sebe i druge za svoje neuspjehe... dok god te ne zadesi neki osjetan udar.

IVAN: Znači, još nije bilo dosta muka, još mi nije bilo dosta očajanja...? Da oslijepim, da mi tramvaj noge odsiječe...!

OTAC: ... da ostaneš bez oca!

IVAN: Ne, ne, ne ovako, oče... Nemojte...!

MAJKA: Bezgranično si sebičan, sine.

19.

OTAC (*u potpunom mraku nestanu, vrata se na svoja pređašnja mjesta. Koji akord i svjetlo se vraća. Otac polazi na svoje mjesto u dijelu gostione, ali do konca neće stići*): On me voli... sada bar znam da me voli. I znam da bi ga moja smrt kosnula... A i što ću ja, što očekujem? A njega bi pokrenulo... Tako ću!... Ne, ne, ne, ne, u pravu je! Pošao sam da mu pomognem, a jedina mi je briga bila da li me voli ili ne, da li nju voli ili mene...! Nepošten sam, u pravu je, nepošten sam... ali mene zbilja nitko nije volio. A i to treba čovjeku... prije ili poslije treba... U pravu je, u pravu je! Ja sam u bijesu i to govorio da mu možda ni otac nisam! Pa bombe, a on sam... noći, a on sam... plače, a on šaka jada... I gonio sam ga... i za majku mu govorio da je... da je...! Ona da je ono...! A pošao sam da mu pomognem, da mu sve kažem ako me i zamrzni... a nisam se mogao odreći njegove ljubavi,

jer... u pravu je... star sam, star sam!... I još
strašim to dijete da ću se ubiti, a znam da i to samo
glumim... Otkud, otkud da sam toliko nepošten...?

(Z a v j e s a)

III ČIN

*Stan oca je ukusno namještena soba samo-
živca; sve daje utisak mira, ali i pretjeranog
reda.*

OTAC: ... Velite, ni mi roditelji nismo do-
sljedni.

ANA: Ja tako bar mislim.

OTAC: A vi pak treba da znate da uspjeh ili
neuspjeh ne zavisi samo od znanja ili neznanja, po-
drške ili očite smetnje, ako hoćete sreće ili nesreće,
već od naše volje... a ta se nevoljna volja kod Ivana
zove lijenost! Dodajte k tome još moju popustljivost
i bolećivost i evo Ivanova problema.

ANA: Ako je to obostrana krivnja, zašto mu bar
njegove propuste niste predočili?

OTAC: Pozivate li me na odgovornost?

ANA: Znam da ga volite, zato se usuđujem.

OTAC: Hm...! Zapravo, teško je u izvjesnim
momentima razlikovati lijenost od neodlučnosti...
znam po sebi! Vrtiš se, tražiš, nešto bi u svome ne-
redu da središ, čini ti se nešto vanredno bi se dalo
oformiti... nešto čime ćeš se opravdati, a...! Hja,
bolest bujnije fantazije, i nju je nemoguće kontro-
lirati!

ANA: Hoćete da kažete da vam je i u tome sin?

OTAC: Na žalost...! U običnom i vrijednom,
u svakodnevnom ne nalazimo zadovoljenja, a nedo-
stižno je nedostižno! A kad mu dorastemo, opet se
mašamo nedostižnoga. Tu je srž naše porodične
bolesti.

ANA: Ivan je diplomirao.

OTAC: I sada će biti još nemirniji.

ANA: Da ga vidite, plamti!

OTAC: Sve je u njega u plamenu... a živjeti je ugodnije na sigurnoj, tihoj vatri — veli njegova majka!

ANA: Pa što će onda biti s njime?

OTAC: A što je bilo sa mnom? Tražio sam, nisam našao, nisam se uživio. Tko zna, možda on hoće.

ANA: Danas je još sretan, ne treba mu to pomutiti.

OTAC: A sutra će se osjećati još nesretnijim. Zašto na primjer? Zbog kojekakvih gluposti: zato što su mu vršnjaci s boljim ocjenama položili ispite, zato što su mu drugovi prije došli do diplome, i tako dalje i tako dalje... Nije to zlo, nije! Da, da!

ANA: Imadete li bar nešto lijepo da kažete o svome sinu?

OTAC: Imam: sin mi je! Nesretna priroda, moja priroda... Zapravo, zalutali smo... Što ste to vi i počeli?

2.

ANA: Tražila sam vašu pomoć.

OTAC: Pa da čujem.

ANA: Veli da se zaljubio.

OTAC: Budite sretni što vi niste u njega.

ANA: Mislite, brzo će ga proći?

OTAC: Znam.

ANA: Mislite naći će drugu?

OTAC: Znam.

ANA: Po sebi?

OTAC: Da li vas ja zanimam ili on?

ANA: Sin vam je, po vama bih njega upoznala.

OTAC: Oh... pa potpune podudarnosti nema!

Na primjer, ja sam bio uporan...

ANA: ... to još može postati.

OTAC: ... Ali sam se i ja svega i brzo zasitio!

ANA: Ali vele da ste i odani bili.

OTAC: Ali samo njemu!

ANA: ... A što onda ako mu priznam da ga i ja volim?

OTAC: Oh... nesretnico!

ANA: Vi ste dobar čovjek, ne smijete mi se rugati.

OTAC: Hm...! Polaskali ste mi, morao bih vam sada pomoći!... Ne volim kad ljudi pate... a i ja sam od onih, koji su mnogima život zagorčali. Da, da! Zato, dijete moje... mislite ovom prilikom na sebe! Mi volimo patiti, patnji smo bezgranično vjerni i...

ANA: Hoćete li me poslušati!

OTAC: No...?

ANA: Znate... sve ću uprostiti... jer je on to zavrijedio! Bit ću mu ljubavnica.

OTAC: Niste baš luda, valjda! Žena prvo treba da se uda a potom kako hoće!

ANA: Ja ništa ne gubim... Sjećate li se što ste mi kod prvoga susreta rekli?

OTAC: To sam već mnogim ženama! Žao mi je što sam i vama; zaboravio sam da vam nisam vršniak.

ANA: Rekli ste da sam kurvica.

OTAC: No da, no da...! Ivana sam branio. Iskreno mi je žao... A, recite... niste?

ANA: Nemojte...!

OTAC: Da, da, vidim, niste! To i duhom treba biti... Imate lijepe butine, pokazivali ste ih cijelom svijetu amaterski, besplatno... Da, da, dođe i to vrijeme kad postajemo svijesni svojih gluposti... a bezbroj ih činimo i nikada ih se ne prestajemo stidjeti. Vi se stidite zbog butina, a ja...! Da znadete samo koliko se namučim kad se sjetim kolike su veće budale od mene uživali u tome, da me vide pijanoga...! I što je najgore, jezik vam se zapetlja, mozak vam prosto razvodnjen, ne možete im se narugati kako biste to inače znali, pa onda svoje šake zovete u pomoć... i postajete još smješniji, još bjedniji!

ANA: Lijegala sam u krevete da ne bih bila nesuvremena; očekivala sam...

OTAC: ... u najmanju ruku, svrhu života! A to jeste bogzna šta... opet sam sentimentaln... to jeste lijepo i čovjeka vrijedno samo ako se i intelek-

tualno radujete! Znadete li što je to i intelektualno se radovati?

ANA: Ne... ne bih znala reći.

OTAC: Kada ga i volite! Volite! A ja sve to volim u fraze zavijati... da, da, frazer sam, frazer!

ANA: Vi ste tako dobar...! (*On je pogleda, naglo pređe preko nosa i bježi od njenoga pogleda.*) Hoćete li mi pomoći? Voljela bih da znam da li sam doista bila...! Ili sam samo glupa i znatiželjna bila.

OTAC: Da, da, znatiželja često stvara budale.

ANA: Što da radim...!

OTAC: ... Uvijek ... često plaćete?

ANA: Neee...! Sada moram... Znade, ja njemu vjerujem.

OTAC: Da će vas voljeti?

ANA: Da će mnogo postići.

OTAC: Svaka žena koja voli, i dok voli, tako misli.

ANA: Zašto me u svemu tako razočaravate?

OTAC: Jer vam se odužujem. Pomogli ste mi sinu.

ANA: Mislite da jesam?

OTAC: Vjerovali ste u njega.

ANA: I vi ste.

OTAC: Zaboga, dijete, nisam ga zato rodio da sa mnom živi!

ANA: Kod žena je on imao uspjeha.

OTAC: Ali kako ja naslućujem vi ste prva kod koje on želi uspjeha.

ANA: Ne, ne, ne vjerujem... pa zbilja, možda me ni ne voli, možda me samo želi.

OTAC: A sve dok želi, voli! Jasno...? Eto, to neka vam je dosta!

3.

IVAN (*ulazi. Iznenadi se kad nju zatiče. Kad se snašao*): Dobar dan... Zdravo, tata.

OTAC: Zdravo.

ANA: Zdravo, Ivane.

IVAN: Zdravo.

OTAC: Sada smo se propisno ispozdravljali...
a što sada?

IVAN: Došao sam da te iznenadim.

OTAC: Ovo dijete mi je već reklo. Čujem da si konačno diplomirao.

IVAN: I baš se ništa ne raduješ?

OTAC: Budalo...!

IVAN (*zagrlji ga*): Kad mi kaže da sam budala onda znam da je zadovoljan.

OTAC: Tako me već poznaješ?

IVAN: Aha...! Uostalom, znaš li zašto sam došao?

OTAC: Jer si pretpostavljao da je Ana ovdje.

IVAN: Ne... Već zato što ću ti se doseliti.

OTAC: K meni?

IVAN: Imaš li što protiv?

OTAC: A tvoja majka?

IVAN: Poručio sam joj da mi pošalju stvari do tebe.

OTAC (*čuje joj hod*): I umjesto da ti majke pošalje stvari, dolazi ona sama.

IVAN: Otkud misliš?

OTAC: Na žalost, čujem! (*Pokaže mu na vrata gdje mu majka baš ulazi.*)

4.

MAJKA: Nadam se da mi nećeš zamjeriti što sam i ja došla.

OTAC: Ako ti muž neće, zašto bih ja.

MAJKA: On neće.

OTAC: Ali bih ti i ja i on zamjerali da ostaneš ovdje.

MAJKA: S njegove strane bi bilo pohvalno, s tvoje je neukusno.

OTAC: I nekavaljerski!

MAJKA: O čemu ćemo se prvo porazgovoriti? O njegovoj diplomi ili o tome da mi kuću želi napustiti.

OTAC: Gost si, izvoli.

MAJKA: Dakle, Ivan je ipak diplomirao.

OTAC: Bolje, konačno diplomirao! Ipak, to je nešto što smo sa sumnjom očekivali, konačno, što smo samo dugo očekivali.

MAJKA: I kome to ima da zahvališ, sine?

IVAN: Neosporno, vama! Pomalo je to već smiješno.

OTAC: To pitanje, sine, zapravo konstatacija nije tebi bila namijenjena. Uopće... snizimo početnu temperaturu... Dakle, obećavam ti, neću rastrubiti da je mojom zaslugom diplomirao jer nije...! Niti ću o tome govoriti, zašto je napustio tvoj gospodski dom jer ne znam...! Dozvoli, ja sam zadovoljan, a to mi je dosta.

MAJKA: Zbilja si skroman.

OTAC: Uvijek sam i bio... želio sam psa u dvorištu, mačku na krovu, ženu u krevetu... oprostite...! A sada sam dobio još i sina u kuću, pa dosta!

MAJKA: A što ti je namjera s njime?

OTAC: Da ga upitam kakve su mu namjere.

ANA: Oprostite... ako biste dozvolili, sami bismo zakoračili u život.

MAJKA: Kako...? Oprostite... možda mislite da smo mi roditelji sada već postali suvišni...?

IVAN: Zbilja, Ano, što se ti u to razumiješ...! Njihov recept za moj život još nije iscrpljen...! Mamu su stavljali u unakrsne pelene, s takvim sam se i ja morao zadovoljiti...! Otac je bio izvrstan učenik, trebao sam niemu biti sličan...! Majka je gnjavila Schuberta, otac je francuski natučao, zar sam ja smio manje...? Otac je psovao, majka nije... i kad se nisu mogli složiti kome bih se priklonio, morali su se razvesti. A ja sada ne znam psovati, a volio bih! Da, majko!

MAJKA: U svemu ovome svi roditelji griješe... i sve je to bilo u najboljoj namjeri. Htjeli smo ti što više pružiti.

IVAN: Više negoli što sam bio kadar podnijeti.

OTAC: Mnogo više: jer nisi smio biti kao mi...! No, ti si u očitoj zabludi... Tukao sam te i psovao da ne bi bio tako prosječan učenik kao što sam ja

bio... a ona, pak, da bi bolje, podnošljivije svirao negoli što je ona... da zbilja naučiš jezike koje mi nismo... da ne lažeš kako mi jesmo...!

MAJKA: Ali smo mu uvijek više pružali negoli što smo imali, više željeli negoli što smo dobili!

OTAC: Ali smo ga stalno uvjerali da smo više bili negoli što će on ikada moći postići.

MAJKA: Reci mu onda i to zašto smo tako postupali!

OTAC: Da bismo ostali nedostižni bogovi! Bogovi, koji nikada nismo bili, koji nikada nećemo biti... da bismo zapravo sebe zavaravali: koliko smo mnogo mogli dostići!

MAJKA: To je neozbiljno! Hoćeš li mu još i to reći da smo se izivljavali...?!

OTAC: I to! I ti i ja!

MAJKA: Da smo onda, sve u svemu, prirodni neprijatelj svome djetetu...?!

OTAC: Možda nesvjesno, ali pokraj naših postupaka — bezuslovno! Zar ga nismo mijesili prema našim sklonostima i željama?

MAJKA: Othranili smo poštena čovjeka!

OTAC: I stao je na noge i pored svega što smo ga ugušivali. Svojim nogama hodaj, sine, svojim, samo svojim!

MAJKA: Ludosti...! Ne slušaj ga, molim te!

IVAN: Hoćete li mi dozvoliti da prestanem biti vaše dijete?

MAJKA: Ne razumijem.

OTAC: A tako mu je poštena i jednostavna želja... hoće da ostvari ono što smo mu mi samo željeli.

IVAN: Nadam se, mama, da uviđaš da sam već poodrastao.

MAJKA: I raduje me. U pravu si... A ja se ipak nadam da će ti se otac ovom prilikom pokunjiti, da bi ti mogao obezbijediti neko pristojnije mjesto.

OTAC: Ni za sebe se nisam isprisivao, ali se nisam ni pokunjivao. To i njemu savjetujem.

MAJKA: Hoćeš li da se zatrpa među gomile spisa...?

OTAC: Štogaod radi neka samo dobro radi... svugdje se može nešto postići.

MAJKA: Njemu „nešto samo” nije dovoljno!

OTAC: Ali mu je potrebno, da baš u „ničemu” pokaže „nešto”!

MAJKA: Pa to je apsurd!

IVAN: Ti misliš da će me s takvim nepovjerenjem primiti?

OTAC: Ja govorim o odnosu koji treba da uzmeš prema sebi. Hoću da ocijeniš svoje vrijednosti, a sve će ostalo samo po sebi doći. Ja vjerujem u tebe, potrebno je da i sam povjeruješ. Kad se uvjeriš da ne s malim sposobnostima ulaziš u život, hvatat ćeš se i teže dostižnoga!

IVAN: Sada se pak toga bojim da me prihvaćaš s takvim nadama kao da ja treb da pokrenem sav svijet.

OTAC: Sav svoj mali svijet!

MAJKA: Kao pisar prve kategorije za starim izlizanim pisaćim stolom?

OTAC: Ponavljam, nema toga beznačajnoga mjesta na kome se ne može postati umjetnik rada.

MAJKA: Mislim da mu nije pametno obuzdavati ambicije.

OTAC: Ne brini, mladi ljudi imaju ambicija za tri života, a ne za jedan jadni!

MAJKA: Ama...! Tvoj je putokaz u život za njega uvijek bio zlokoban! Sine, upamti, ima kruha bijeloga, polubijeloga i crnoga...

OTAC: ... a ima i poštenoga!

IVAN: Ja bih se odlučio za ovaj zadnji.

MAJKA: Što mu ne govoriš otvoreno, što mu ne ukažeš na sve što ga još u životu očekuje!

IVAN: Jer je život samo onda interesantan ako te iznenađuje.

MAJKA: Sine, upamti, običan si čovjek, obični smo ljudi, moraš se mašati, za vremena grabiti za pristojnijim komadom kruha! Kruh se ne dijeli, za kruhom se otimaju! A kruh je život, a ne visine, ne uspjesi! Dosta tih nedostižnih visina!

OTAC: Onda je psu čuvaru najbolje: lako izuči svoj zanat da vezan i nemoćan laje... za uvijek isti komad kruha! Ja bih se uvijek opredijelio za psa lualicu, koji laje kad mu se laje, laje pa ćavka, njuška sve drveće svijeta, čas nema što da jede, čas se gospodski časti... ali do kojega još i ljudi drže!

MAJKA: Bezumnik si bio i ostao! Ponavljam ti, sine, običan si čovjek, najobičniji! Ne poričem, bistar si, ali ništa više; kao što smo mi, kao što su, hvala bogu, stotine tisuća njih!

OTAC: Kao što smo mi, takvih je na milijune, takva je većina ljudi... ali je manji broj onih, koji žele sve svoje mogućnosti da iskoriste. Ja sam želio drugi su mi prigovarali i priklonili se sigurnom kruhu, zar ne, gospođo...?

MAJKA: Zlosretno rabiš svoj utjecaj na njega! Molim te, ostavi ga na čvrstu tlu! Shvati, majka sam ti, znam tvoje mogućnosti! Neću da mi se razbije u paramparčad kad s tvojih oblaka padne u život! Dosta je patio, dosta očajavao!

OTAC: A ipak ne sjedaj, sine, za gotov stol; ne zanosi se, sine, obiljem kruha, — čovjek o drugo čemu živi! Poleti, ako se i razbiješ!

MAJKA: Majku poslušaj, sine, ona te bolje poznaje.

IVAN: Zar sam zbilja tako siv čovjek, majko?

MAJKA: Čovjek si, i to je dovoljno; koliko smo dobili, budimo zadovoljni. Ja sam sina željela i dobila ga; mogla sam ga dobiti samo takvoga kakva sam i sama: ne boljega, ne gorega...! Sine, nije sramota ako si samo kao ja! Ja volim život i uzimam sve što mi pripada. Ništa manje, ništa više!

IVAN: Radujmo se životu jer ću imati što da jedem.

MAJKA: Ne, ne, sine, ne! Nisam ja rekla da si nesposoban. Imam i ja pozitivnih osobina, mogao si ih naslijediti...

OTAC: ...mogao je i moje!

MAJKA: Mogao je. Ali je mogao i one tvoje...

OTAC: ... koje baš nisu hvalevrijedne...? Te pak, koje nisu, bolje da je moje naslijedio negoli tvoje. Da mu progovorim o svojim i tvojim nehvalevrijednim osobinama...?

MAJKA: Ništa od tebe nije naslijedio, ništa!

OTAC: Zahvaljujući pravednosti i savršenosti prirode. Jer ona, sine, ne kažnjava djecu... Djeci obično daje u naslijeđe osobine sposobnijega roditelja.

MAJKA: Dosta! Cijeli ti je život bio bujica riječi, isprazno sanjarenje! O tome mu govori! I, konačno, o mome je djetetu riječ...

OTAC: ... o tvome, o našem...!

MAJKA: O mome!

OTAC: Tvome i...

MAJKA: Samo o mome djetetu! Jasno...?!

OTAC: Hm...! Oprosti... da je čovjek zlonamjieran... da ne govori o svome djetetu već o pijačnoj robi... Oprosti, kako ti želiš da ja shvatim tvoje riječi, da je samo tvoje dijete u pitanju?

MAJKA: Kako? Bukvalno!

OTAC: Bukvalno, bukvalno...!

MAJKA: Moje je dijete, ja sam mu majka!

OTAC: Odnosno...

MAJKA: ... nije tvoje dijete, jer mu nisi otac!

IVAN: Mama!

OTAC (*izgubio se. Jednom je rukom zgrabi za gušu, drugom joj išamara obraze. Svlada svoje ostale želje, odbaci je od sebe i izleti.*)

5.

ANA (*osjetila je da bi sada on naletio na svoju majku, pa ga privuče sebi.*)

IVAN (*nemoćno, ubijeno zuri u pod. Poslije pauze, namučeno*): Mučila si ga i prije s time?

MAJKA: Do sada nisam.

IVAN: A zašto si sada?

MAJKA: Jer me mrzi... I, konačno...! Dobio je što je zavrijedio... a i ja svoje...! (*To je žena slegla ramenima, a ne majka.*)

IVAN: Kao da mu je suđeno da samo pati... Znam da je patio još i zbog toga što mi nije umio zamijeniti i majku.

MAJKA: Nije, sine, ne znaš ti njega! Proklet je, ubija, muči sve naokolo sebe!

IVAN: Ne, ne!

MAJKA: Vjeruj, vjeruj mi, sine!... Vjeruj, on bi bio kadar da se ubije samo da me zamrziš! Jest, sine, znam ga ja, sine...! Ubio bi se samo da me zamrziš!

6.

Zamračuje se, ponavljaju se majčine replike: „Nije, nije istina!” i „Vjeruj, vjeruj mi, sine...!” Glasovi se gube sa svjetlom. Potpuni mrak.

7.

U potpunoj tami se čuje ulična galama, bučan život grada. Muzika, reklame, uzbuđeni i nasmijani glasovi, škripa i jurnjava automobila. Potom, jezivi usklici, automobil naglo koči, pa kamion; zaglušna buka, škripa naglog zaustavljanja. I uzbuđeni glasovi. Telefoni zuje, pa sirena automobila za spasavanje. Muzička pratnja potcrtava borbu čovjeka sa svojom neizmjernom tugom, sve to prati jedvačujni jecaj čovjeka koji samom sebi govori: „Sine moj, sine moj... sine moj jedini...!” Jecaj, muzika i tupi pucanj. Pa uzdah, i jedvačujni: „Sine moj...!” Akordi koji ispraćaju tugu čovjekovu. Zatim nadolazi svjetlo i život.

8.

MAJKA (*leti po sobi, a Ana se izgubila u fotelji*): Ne, ne... ne i ne...! To je učinio... to je

samo zato učinio da mi otuđi Ivana, da me rođeno dijete zamrzi...! Rekla sam, zar nisam unaprijed rekla! Je li da jesam? Zar nisam rekla, toliko me mrzi da bi se bio kadar ubiti da bi mi mogao reći ja sam i tome kriva...!

ANA (*ne suosjećajući s njom*): Smirite se, majko.

MAJKA: Ubiti se...! Bože, to dijete...! Zbog njega nije smio, zbog Ivana kojega je, navodno, toliko volio! Pa je li je on imao pojma što će Ivan sve preživjeti...?!

ANA: Ivan se zavlaci u sobu... i plače... Koliko ga je Ivan volio!

MAJKA: Nije ga volio, uopće ga nije volio, nikada ga nije volio, sada ga voli! I volit će ga sve to više... a mrziti će me sve to više...! To je htio, to je i postigao! Kaži... kako će Ivan razumjeti da mu je otac prestao živjeti jer nije imao snage da živi, jer je svoj život promašio... jer je on prouzrokovao što Ivan nije imao majku ni oca! To je oca grizlo, to što je znao da je svoga jedinca sina skoro upropastio! Ne može samo otac othraniti dijete... ne može ni sama majka... Kasno smo oboje nadošli... Vjeruješ li mi, dijete moje... nikada ga nisam prestala voljeti... nikada ga nisam mrzila... Naš je račun Ivan plaćao... to smo znali oboje... Gdje je već Ivan!

ANA: Sad će, smirite se, sad će.

MAJKA: Sad će, sad će...! Kad će već! Bojim se...!

ANA: Ne bojte se... zbog vas ne bi... zbog mene isto... a najviše zbog oca ne bi... neće Ivan sebi ništa, jer on jako voli... jako voli sve nas!

MAJKA: Jako voli njega!

ANA: Da, zbog njega ne bi... dok mu ne dokaže da će biti nešto, nešto zbog čega bi se on mogao ponositi.

IVAN: (*ulazi, toliko je slomljen da neće nikoga da primijeti. Ne odražava se to u držanju*).

ANA: ... Sjedi.

MAJKA: Ivane, sine...!

IVAN (*podigne kosu s čela, potapše majku. Pođe do stola za kojim ostaje sam. Kao da mu je i otac prisutan, potpuno prirodno, malo promuklo, jer izbjegava patos i uzbuđenje koje ga guši*): Strašan je to nesporazum bio... strašan...! Javili su mu... telefonom su mu javili... da je mene kamion pre-gazio... i da sam umro... Zato se ubio... moj otac... moj otac.

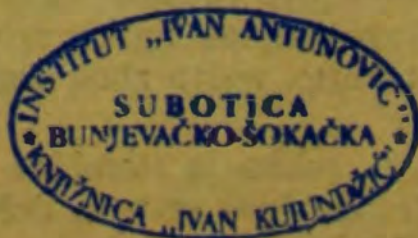
MAJKA: Možeš li mi oprostiti?

IVAN: Ja da... a on?

MAJKA: Ako ti hoćeš... on hoće.

IVAN: Da... On sam nije znao svoje dijete od-gojiti... ali je volio... volio i kao otac i kao maj-ka... uvijek sam to znao, uvijek sam to osjećao... oče moj...!

Kraj

Digitized by Google

